

Evald Flisar

KORENINE MEDNARODNE ODLIČNOSTI

Dame in gospodje. Ladies and gentlemen. Mesdames et Messieurs. Meine Damen und Herren. Signore e signori. In tako naprej. Na kaj želim s tem namigniti? Da govorim več svetovnih jezikov, kar je odlično že samo po sebi, ne glede na to, ali jih govorim dobro ali slabo? Kaj pa če se znam samo odlično pretvarjati? In tudi če res govorim več jezikov, kaj potem? Poznal sem gospoda, ki je odlično obvladal 23 jezikov, ni pa v nobenem od njih znal povedati ničesar pametnega. Kaj je boljše: obvladati razmeroma dobro dva, tri jezike in biti vsestransko sposoben, ali obvladati dvajset jezikov in ničesar drugega?

Ta vprašanja postavljam zato, ker se mi zdi, da je odličnost pojem, s katerim ne moremo opletati, kot da se pogovarjamo o vremenu. Definirati ga moramo, kolikor se le da natančno, drugače se utegne zgoditi, da naša razpredanja o njem ne bodo niti zadostna, kaj šele odlična. Ko me je gospod Gabrijelčič prosil, naj na tem Forumu govorim o koreninah mednarodne odličnosti, sem bil naravnost šokiran. Zazdelo se mi je, da podeljuje to izjemno čast, in še večje breme, napačnemu človeku. Kdo pa sem, navsezadnje, da bi lahko dovolj suvereno govoril o tako pomembni zadevi? Res je, da so moja literarna dela prevedena v 24 jezikov; res je, da moje drame igrajo na vseh kontinentih. Toda kje je zagotovilo, da so prevodi dobri, da uprizoritve dram niso slabe, morda celo amaterske? Kje je zagotovilo, da ni ta mednarodni uspeh, kot mu pravijo nekateri, samo

posledica dobrih zvez in uspešnega lobiranja literarnih agentov, in torej bolj trgovski, komercialni uspeh kot pa dokazilo odličnosti prevedenega avtorja?

Dejstvo je, da je na tem svetu najlažje biti odličen blefer. In čeprav se bleferstvo dolgoročno ne izplača, lahko kratkoročno zaslepi veliko naivnih ljudi, bleferju pa prinese kar nekaj koristi. Za veliko arheoloških odkritij, v svojem času fenomenalnih, se je izkazalo, da so bili ponaredek; za veliko znanstvenih teorij, da so bile popolnoma zgrešene; za veliko čudežnih zdravil, da nam bolj škodijo kot koristijo. Odličnost je lahko zelo kratkotrajna, lahko je zgolj in samo rezultat odličnega marketinga. In če zna odličen marketing podeliti odličnost nečemu, kar je povprečno ali nepristno – in tega smo vajeni tako v politiki kot gospodarstvu – ali je potem odličnost v službi manjvrednega še vedno odlična? In – ali po vsem tem še lahko rečemo, da vemo, kaj je odličnost?

Poglejmo v preteklost. Rimski vojskovodja, večkratni konzul in dvakratni diktator Quintus Fabius Maximus se je zapisal v zgodovino kot Cunctator, po naše odlašalec, obotavljalec. Dvesto let in nekaj pred našim štetjem, med drugo punsko vojno, ko je Hanibal prodril vse do Rima, se Quintus Fabius, ki se je dobro zavedal vojaške superiornosti Kartažanov, nikakor ni hotel spustiti v odločilen spopad s sovražnikom. Malo je napadel tu, malo tam, spet pobegnil, spet napadel, se spet umaknil za varno obzidje. Njegovi politični nasprotniki, predvsem vojskovodja Minucius, so ga javno proglasili za strahopetca. Prijel se ga je slabšalni vzdevek Cunctator, obotavljalec, nekdo ki si ne upa.

Minucius, ki se je imel za odličnega vojskovodjo, se je spopadel z večjo enoto Kartažanov direktno. Toda hitro se je izkazalo, da pogum ni vse, in nespametnemu junaku je moral priti na pomoč prav Cunctator, ki mu je bila usoda Rima pomembnejša od morda razumljive želje, da pusti političnega nasprotnika v težavah. Po bitki je Minucius prišel v Cunctatorjev šotor, se priklonil in rekel: »Oče mi je dal življenje. Ti si mi rešil življenje. Odslej boš moj drugi oče. Priznavam, da je tvoj način vojskovanja boljši od mojega.«

In tako je beseda cunctator izgubila svoj slabšalni prizvok, dobila je pozitivnega. Po odhodu Kartažanov, ki so se preprosto utrudili

večnega nadlegovanja brez prave volje za spopad in se pobrali, je Quintus Fabius obveljal za rešitelja Rima. *Unus homo nobis cunctando restituit rem*, en sam človek nam je s svojim obotavljanjem rešil cesarstvo, je bilo rečeno. Fabijev način izogibanja neposrednemu spopadu s sovražnikom, sprva zavrnen kot strahopetnost, je obveljal za odlično vojaško strategijo. Med drugimi jo je dva tisoč let pozneje uspešno uporabil general George Washington, ki se ga je oprijel vzdevek »ameriški Fabij«.

Kako torej z odličnostjo, to zmuzljivo kategorijo, ki se preprosto noče ukloniti zanesljivi definiciji? Ali sploh obstaja? Moram reči, da je o odličnosti, ki je sicer kvalitativna oznaka, najlažje govoriti tam, kjer merimo stvari kvantitativno. Če nam uspe prodati tisoč izvodov knjige, je to v primerjavi s sto prodanimi izvodi vsekakor odlično. A tudi v tem primeru samo glede na kontekst, recimo na majhnem slovenskem trgu, medtem ko bi tisoč prodanih izvodov v Angliji ali Ameriki pomenilo katastrofo tako za avtorja kot založnika.

Rečeno je bilo, da je naša pevka Alenka Gotar pred kratkim na Evroviziji dosegla odlično petnajsto mesto. Velikokrat slišimo, da je kateri od naših smučarjev dosegel odlično triindvajseto mesto. Ali torej obstaja več vrst odličnosti, bolj odlične in manj odlične? Obstajajo pravdobne, dobre, zadostne in nezadostne odličnosti? Ali pa gre preprosto za to, da vsako odličnost pogojuje vrsta zunanjih, predvsem primerjalnih dejavnikov, od čisto osebnih nagnjenj in preferenc do objektivnih matematičnih izračunov, ki dokazujejo, da je nekaj odlično glede na okoliščine, zaradi katerih bi izid nečesa realno lahko bil veliko slabši?

V programu Foruma odličnosti berem naslednje: »Verjamemo v moč besede odličnost. Vsi narodi jo poznajo in povsod izraža nekaj, kar je v zvezi z nadpovprečnim, dobrim, lepim, koristnim.«

Lepo rečeno. Vendar bi dodal še tale pomislek: odličnost je beseda, ki bi jo morali uporabljati skrajno previdno in jo, kadar koli mogoče, nadomestiti s kakšno manj pavšalno, skromnejšo in konkretnjšo. Nekatere besede so kot vrh ledenika; glavnina ostaja pod vodo, nevidna, vendar silno nevarna, kot dokazuje izlušnja Titanika. Vsi se pogosto znajdemo v pasteh, ki smo si jih nastavili z nespretno ali nepremišljeno rabo besed. Tudi odličnost je ena tistih, ki jih lahko,

tako kot dežnik, obrnemo navznoter ali navzven. Res smo kar naprej vajeni slišati, da je neko podjetje doseglo odličen poslovni rezultat, ali da ima nek avto odlično lego na cesti, ali da smo videli odličen film, prebrali odlično knjigo, ali da smo sklenili odlično kupčijo, ali da znamo odlično voziti tudi po dveh steklenicah vina. Toda odlični pri svojem delu so lahko tudi roparji, odlični so lahko lažnivci, ki nas znajo prepričati, da govorijo resnico, odlična je lahko prometna policija pri nastavljanju radarskih pasti.

Seveda, marsikdo od navzočih bo rekel, da to, kar govorim, ni drugega kot bistrumen nesmisel, saj vendarle vsi vemo, o čem govorimo, ko govorimo o mojstrstvu in odličnosti. Vrtanje skozi besede, spodkopavanje njihovih temeljev, postavljanje pod vprašaj njihovega pomena in uporabnosti – kam nas bo to pripeljalo? Bomo sploh kaj dosegli, bomo kam prišli, če vzamemo za izhodišče popolni relativizem? Če sem ustvaril vtis, da je to tisto, kar tukaj počenjam – postavljam pod vprašaj besedo, ki je temelj te prireditve –, bom odšel zadovoljen. Manj zadovoljni bodo organizatorji, ki verjetno v prihodnje na Forum odličnosti ne bodo več vabili pisateljev.

Pisatelji ne zaupamo besedam, v tem je naša posebnost. In morda naša odličnost. Ne zaupamo jim, ker so naše orodje; ker si z njimi služimo kruh. Zavedamo se, še predobro, da ima vsaka beseda več kot en pomen, in da lahko vsakega teh pomenov uporabimo in tudi zlorabimo za več kot en namen. Naša naloga ni samo, da pripovedujemo zgodbe; naša naloga je tudi, da kot pes čuvaj zalajamo, kadar z izostrenim sluhom zaznamo, da se zunaj v grmovju dogaja nekaj sumljivega, gospodar pa, zadovoljen sam s sabo, globoko spi. Naša naloga je, da ga kot zvesti psi z zobmi pograbimo za hlačnico, kadar se hoče pri rdeči luči odpraviti čez cesto. Naša naloga je, da nismo zmeraj afirmativni, tudi ne, kadar to zahtevajo pravila vljudnosti. Vljudnost prepuščamo diplomatom, pisatelje zanima resnica.

V čem, torej, je skrivnost odličnosti, pa naj gre za pisanje knjige, vodenje podjetja, vodenje države, gradnjo cest, izumljanje tehnoloških novosti, ustvarjanje dobička, izdelavo mize, tek na sto metrov, zdravljenje bolnih, vzgojo otrok in vse drugo na svetu, kar lahko naredimo dobro ali slabo?

Tolstoj je rekel, da je genialnost setavljena iz desetih odstotkov

nadarjenosti in devetdesetih odstotkov trdega dela. Vendar trdo delo ne pomeni nujno garanja, veliko bolj pomeni absolutno predanost tistemu, kar počnemo. Lenuhi in faliranci uspešnim ljudem pogosto očitajo, da so ambiciozni. Kot da bi s tem bilo kaj narobe! Predanost, znanje, pogum, tveganje, domišljija, želja po doseganju in preseganju najboljšega ne le pri drugih, tudi pri sebi – to so lastnosti, brez katerih ne moremo o odličnosti niti sanjati, kaj šele da bi jo kdaj dosegli. In, seveda, vsaj malo humorja. Brez humorja je vse skupaj duhamorno in se pehanje za odličnostjo ne izplača. Svet pripada tistim, ki si ga znajo prilastiti mimogrede. S trdim delom, res je, vendar brez pretiranega napora. Kot pravi japonski zen: najboljši lokostrelec je tisti, ki se mu puščica izstreli kar sama.